

Kielce, 28. 05. 2018r.

dr hab. Robert Kotowski
Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii
Uniwersytet Warszawski

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Alicji Kifer pt. „Obchody rocznic historycznych w województwie kieleckim w okresie międzywojennym. Lokalny kontekst pamięci kulturowej” (ss. 373), napisanej pod kierunkiem dr hab. Lidii Michalskiej – Brachy prof. UJK, Kielce 2018.

Przedstawiona do recenzji dysertacja mgr Alicji Kifer poświęcona obchodom rocznic wydarzeń historycznych w okresie międzywojennym na terenie województwa kieleckiego stanowi ciekawe zagadnienie badawcze i wpisuje się w szersze studia z zakresu pamięci zbiorowej, dla której obchody rocznicowe są jedną z istotniejszych instytucjonalnych form funkcjonowania zjawiska pamięci. W rozprawie w ujęciu mikrohistorycznym z wykorzystaniem szczegółowych opisów programów rocznicowych i ich przebiegiem przedstawione zostały rocznice wydarzeń historycznych, formy upamiętniania bohaterów. Dzięki temu udało się scharakteryzować główne cechy międzywojennego rytuału rocznicowego i przedstawić proces przemian zachodzących w zbiorowej wyobraźni społeczeństwa województwa kieleckiego na przestrzeni dwudziestu lat po odzyskaniu przez Polskę niepodległości. Ponadto w pracy zostały przedstawione mechanizmy budujące szczególną atmosferę rocznicowości historycznej, a także stosunek społeczeństwa do rocznic historycznych i uwarunkowania polityczne jakim podlegały. Pani Alicja Kifer podzieliła obchody rocznicowe w województwie kieleckim w okresie międzywojennym na dwie grupy ze względu na czas ich trwania w pamięci zbiorowej. Pierwsze z nich, które kształtowały się od czasów zaborów zostały utrwalone w zbiorowej wyobraźni, a wśród nich znalazły się rocznice takich wydarzeń jak Grunwald, Odsiecz Wiedeńska, Konstytucja 3 Maja, insurekcja

kościuszkowska, powstanie listopadowe oraz styczniowe. Drugą grupę, jaką wyłoniła Autorka stanowiły wydarzenia z czasów współczesnych dla pokolenia II Rzeczypospolitej i których tradycja kształtowała się przez cały okres międzywojenny. Wśród nich rocznice wydarzeń z lat I wojny światowej, rocznice legionowe oraz te poświęcone osobie Józefa Piłsudskiego.

Praca została napisana w układzie problemowo-chronologicznym, z wykorzystaniem metod badawczych właściwych dla badań historycznych i prasoznawczych: opisowej, statystycznej, porównawczej, czy też analizy zawartości prasy. Pozwoliło to na przeprowadzenie szerokiej analizy i charakterystyki obchodów rocznicowych na terenie województwa kieleckiego w okresie II Rzeczypospolitej. Zachowana została także prawidłowa struktura pracy. Składa się ona ze wstępu oraz podzielonych na podrozdziały, czterech rozdziałów i zakończenia. Interesującym i wartościowym uzupełnieniem pracy są aneksy źródłowe zawierające wykazy obchodów rocznicowych w województwie kieleckim w latach 1918–1939. Praca została zaopatrzona także w spis użytych w treści skrótów i bardzo obszerną bibliografię.

Autorka właściwie określiła cel pracy, główną tezę i problemy szczegółowe, stawiając odpowiednie pytania badawcze. Wśród nich o to jak kształtowały się obchody rocznic historycznych w okresie międzywojennym na terenie województwa kieleckiego, jakim podlegały zmianom i przewartościowaniom, jakie były ich związki polityczne, czy w omawianym okresie uroczystości rocznicowe odbywały się z jednakowym natężeniem, czy zmieniało się społeczne zapotrzebowanie na rocznice historyczne, a także jaką rolę odgrywały w kształtowaniu lokalnego kontekstu pamięci kulturowej międzywojennego społeczeństwa województwa kieleckiego.

Pierwszy rozdział pracy zatytułowany *Pamięć zbiorowa we współczesnej perspektywie badawczej* ma charakter wprowadzający. Autorka przybliżyła w nim zagadnienia dotyczące współczesnych badań dotyczących pamięci, nawiązując do dyskusji nad wyjaśnieniem definicji pamięci, pamięci zbiorowej czy kulturowej w polskiej i europejskiej humanistyce, które wyznaczają ramy interpretacyjne dla rozważań podjętych w dysertacji. W podrozdziale pt. *Początki dyskursu pamięcioznawczego i definicje pamięci* w przejrzysty sposób dokonała analizy i usystematyzowania dotychczasowego stanu badań i przeglądu literatury oraz stanowisk głównych przedstawicieli tych badań i ich poglądów zarówno w ujęciu socjologicznym, jak i historyczno-kulturowym. W podrozdziale zatytułowanym *Pamięć zbiorowa i historia – o kontrastach i wspólnych płaszczyznach badawczych* zwróciła uwagę na określenie wzajemnych

relacji zachodzących pomiędzy historią i pamięcią zbiorową, wskazując na cechy wspólne ale także na wiele elementów odróżniających te dwie odmienne perspektywy badawcze. Na uwagę zasługuje wykorzystanie przez Autorkę, w tym wprowadzającym rozdziale, bogatej literatury przedmiotu.

Drugi rozdział pracy pt. *Pamięć – obowiązek. Kształtowanie zbiorowych wyobrażeń związanych z kalendarzem obchodów rocznic historycznych z czasów I Rzeczypospolitej* złożony z dwóch podrozdziałów poświęcony został problematyce rocznicowych obchodów wydarzeń historycznych i postaci z okresu I Rzeczypospolitej, a także czasów wcześniejszych. Za punkt odniesienia w swych rozważaniach Autorka obrała swoiste hasło wywoławcze „pamięć-obowiązek”, zwracając uwagę, że długa tradycja wydarzeń z okresu świetności Rzeczypospolitej nadawała specyficzną formę pamięci zbiorowej. Scharakteryzowała upamiętniane w okresie międzywojennym rocznic ważne bitew: pod Płowcami, Grunwaldem, Kłuszynem czy Wiedniem, ale także rocznice wydarzeń oraz bohaterów z czasów I Rzeczypospolitej – m.in. Jana III Sobieskiego, Stefana Czarnieckiego, Jana Karola Chodkiewicza czy Stanisława Żółkiewskiego, jak również problematykę upamiętniania Konstytucji 3 Maja. Autorka w podrozdziale zatytułowanym *W kręgu zwycięstw polskiego oręża i ich bohaterów*, charakteryzując sposób świętowania rocznic i przebieg obchodów na terenie różnych miejscowości województwa kieleckiego, zwróciła słusznie uwagę, że zwyczaj upamiętniania rocznic wydarzeń historycznych, istotnych dla kształtowania się tożsamości narodowej, wykształcił się już w okresie zaborów, i że wówczas też powstał określony typ polskiego bohatera, jako szczególny motyw pamięci, reprezentujący pewne wartości i idee, ważne dla określonej społeczności, stanowiący jednocześnie pewien symbol zmian społecznych czy narodowych.

Trzeci rozdział pracy zatytułowany *Pamięć a bohaterstwo. O tradycji walk niepodległościowych* Autorka poświęciła tematyce tradycji walk i zrywów niepodległościowych. W trzech podrozdziałach scharakteryzowała podejmowane w miejscowościach województwa kieleckiego obchody rocznicowe i uroczystości patriotyczne związane z powstaniem narodowymi: kościuszkowskim, listopadowym i styczniowym. W oparciu o gruntowną analizę relacji prasowych oraz innych materiałów źródłowych dostrzegła wieloaspektowość pamięci o tradycji powstańczej zachowanej w świadomości historycznej Polaków w okresie dwudziestolecia międzywojennego.

W najobszerniejszym, ostatnim, składającym się z pięciu podrozdziałów, czwartym rozdziale zatytułowanym *Pamięć i mity. O obchodach rocznic Wielkiej Wojny i wydarzeń II*

Rzeczypospolitej Autorka dokonała analizy wielu aspektów upamiętnienia przez społeczeństwo kielecczyzny II Rzeczypospolitej wydarzeń I wojny światowej, wojny polsko-bolszewickiej, legendy legionowej, czy też legendy Józefa Piłsudskiego. Zwróciła uwagę na znaczenie mitu dla społeczeństwa jako nośnika wiary i wartości, wpływającego na kształtowanie w zbiorowej wyobraźni, narodowej, państwowej i lokalnej tożsamości. Przybliżyła proces kształtowania się pamięci o wydarzeniach, ludziach i formacjach tworzących mit założycielski II Rzeczypospolitej, który opowiadał o drodze do Niepodległości. Ten mit współtworzyła także legenda Marszałka Piłsudskiego, upamiętnieniu którego, Autorka poświęciła osobny podrozdział. Niestety zabrakło w nim szerszego omówienia, jednego z najważniejszych wydarzeń i gestów upamiętniających osobę Marszałka, jakim było stworzenie w Kielcach w 1938 r. Sanktuarium Józefa Piłsudskiego, w pałacu biskupów krakowskich - pierwszej kwaterze i siedzibie sztabu Marszałka. Autorka zamieszcza jedynie krótką wzmiankę na ten temat. Podobnie, w mojej ocenie, zabrakło w treści pracy szerszych informacji na temat innych ważnych form upamiętnienia osoby Piłsudskiego i tradycji niepodległościowej w Kielcach. Mam na myśli budowę i oddanie do użytku Domu PW i WF im. J. Piłsudskiego, czy też Stadionu X-lecia Niepodległości Polski. Z punktu widzenia szczególnego znaczenia, jakie Kielce zajmowały w tradycji legionowej i faktu, że była to jednak stolica województwa, które wyznacza ramy terytorialne niniejszego opracowania taki brak jest konieczny do odnotowania.

Treści zawarte w rozprawie zostały podsumowane w zakończeniu, w którym Autorka przedstawiła wnioski, jakie udało jej się wyciągnąć na podstawie rzetelnej, w mojej ocenie, analizy źródeł i literatury przedmiotu. Posługując się przykładem województwa kieleckiego udało jej się dowiedzieć, że obchody rocznicowe w okresie dwudziestolecia międzywojennego w Polsce stanowiły, jak puentuje w zakończeniu, bardzo ważną część pamięci zbiorowej o wydarzeniach z okresu I Rzeczypospolitej, zaborów, I wojny światowej, mitotwórczego okresu legionowego oraz pierwszych lat II Rzeczypospolitej.

W pracy wykorzystane zostały wszystkie najważniejsze źródła. Podstawę, bardzo bogatej, bazy źródłowej stanowiły dla Autorki głównie źródła drukowane, ale również rękopiśmienne, które pozyskała w wyniku żmudnej kwerendy przeprowadzonej w wielu instytucjach archiwalnych: Archiwum Akt Nowych, Archiwum Narodowym w Krakowie, Archiwum Państwowym w Kielcach, Archiwum Państwowym w Katowicach, Archiwum Państwowym w Radomiu, Archiwum Państwowym w Częstochowie, Archiwum Państwowym w Kielcach. Oddział w Sandomierzu, Archiwum Diecezjalnym w Kielcach oraz Archiwum Diecezjalnym w Sandomierzu. Przeprowadziła również kwerendę w zbiorach rękopisów

Biblioteki Jagiellońskiej, Biblioteki Uniwersyteckiej w Kielcach oraz w Muzeum Narodowym w Kielcach – w Dziale Historii. Przeprowadzona przez doktorantkę analiza pozyskanego materiału źródłowego wskazuje na jej umiejętność krytycznego wykorzystania różnorodnych źródeł w poszczególnych rozdziałach pracy. Na podkreślenie zasługuje również duża znajomość literatury przedmiotu i orientacja Autorki w stanie badań z zakresu pamięci zbiorowej, czego dowiodła we wstępnym rozdziale dysertacji. Szczególną uwagę zwraca niezwykle bogata bibliografia wykorzystana w pracy, na którą składa się kilkaset pozycji. Zamieszczone na 55 stronach zapisy poszczególnych adresów bibliograficznych, zostały opracowane poprawnie i z dużą starannością, co świadczy o umiejętności przygotowania pracy naukowej przez doktorantkę i potwierdza jej dojrzałość.

Tok narracji rozprawy jest logiczny i ciekawy, zaś język poprawny i czytelny, choć Autorka nie ustrzegła się kilku potknięć stylistycznych i błędów literowych, jak np.:

- str. 31 jest „*zborowości*” powinno być „*zbiorowości*”

- str. 251 jest „*miejsce na przestrzeni zbiorowej wyobraźni*” powinno być „*miejsce w przestrzeni zbiorowej wyobraźni*”

- str. 121/122 jest „*Według szacunku „Expressu Porannego” (Kielce – Radom) w obchodzie wzięło udział około 300 osób*”. Z pewnością dużo zrzętniej byłoby użyć słowa „*w obchodach*”

Podobnie w zdaniu na str. 236 „*Tym samym budowano własną tradycję obchodzenia 11 listopada,(...)*” proponowałbym napisać o tradycji „*obchodów*”. Na stronie 247 zdanie „*Takie działania, z perspektywy piłsudczyków, miały ugruntować nie tylko 11 listopada, ale przede wszystkim, silnie z nim związanego mitu założycielskiego sanacji*” także nie brzmi właściwie. Powinno być „*(...) silnie z nim związany mit założycielski sanacji*”.

Wskazane przeze mnie, tylko przykładowe, drobne potknięcia językowe i uwagi stylistyczne nie wpływają jednak na wartość merytoryczną pracy. Myślę, że w przypadku zamiaru jej publikacji zostaną wyeliminowane. Według mnie bowiem opracowanie pani Alicji Kifer zasługuje na szersze upowszechnienie i popularyzację, choćby lokalnie na terenie województwa świętokrzyskiego. W mojej ocenie, praca stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, w znacznym stopniu porządkuje i uzupełnia dotychczasowy stan wiedzy, wprowadzając szereg nowych ustaleń w obszarze badań podjętych przez Autorkę. Doktorantka w opracowaniu niniejszej rozprawy wykazała się znaczną wiedzą ogólną i

umiejętnościami krytycznej analizy źródeł historycznych oraz piśmiennictwa. Tym samym potwierdziła zdolność do samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Konkludując stwierdzam, że recenzowana praca spełnia wymogi stawiane dysertacjom doktorskim zgodnie z Ustawą z dn. 14 marca 2003 r *O stopniach i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki* (z późn. zm.). W związku z powyższym rekomenduję dopuszczenie Pani mgr Alicji Kifer do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Robert Kofuski